

ПЛАН Б(АЛКАН) МЛАДИ ЗА РЕФОРМИ



Автори:

Елена Божиновска

Станиша Станковиќ

Бјант Цами

Стефан Димковски

Лилјана Кованцалиева

Графички дизајн:

Климентина Кованцалиева

Оваа публикација е финансирана од Европската Унија. Нејзината содржина е одговорност исклучиво на авторите и не ги одразува ставовите на Европската Унија.

СОДРЖИНА

Вовед	04
Методологија	05
Северна Македонија: ЕУ интеграција и младите во рамките на Планот за раст	06
Србија: ЕУ интеграција и младите во рамките на Планот за раст	08
Албанија: ЕУ интеграција и младите во рамките на Планот за раст	10
Споредби	12
Споредба меѓу Албанија и Северна Македонија	13
Споредба меѓу Албанија и Србија	15
Споредба меѓу Северна Македонија и Србија	17
Значењето на SEPA	19
Препораки	21
Библиографија	23

Вовед

Нашиот проект и истражување „Plan B(alcan): Youth for Reform“ ја анализираат улогата и значењето на новиот ЕУ План за раст за Западен Балкан врз младите, како и нивната улога во обликувањето на реформските процеси во регионот. Како што земјите од Западен Балкан се приближуваат кон интеграцијата во Европската Унија, вклучувањето, оснажувањето и учеството на младите стануваат клучни за постигнување одржлив раст, социјална кохезија и демократска отпорност.



Планот за раст, лансиран од Европската комисија во 2023 година, има за цел да го забрза социо-економското приближување на земјите од Западен Балкан кон ЕУ, преку обезбедување пристап до делови од единствениот пазар и зголемена финансиска поддршка во замена за конкретни реформски обврски. Во овој контекст, темите како што се образованието, вработувањето, дигиталната трансформација и зелената транзиција се директно поврзани со развојот и можностите за младите.

Како што знаеме, а и како што го почувствувавме лично како млади луѓе, младите на Западен Балкан се соочуваат со многу заеднички предизвици: висока невработеност, недостиг на зелени и дигитални вештини, ограничено или речиси непостоечко политичко учество (во зависност од земјата), како и постојан одлив на млади кадар низ Европа и светот. Но истовремено, тие се една од најдинамичните сили на промената во регионот. Фокусирајќи се на Северна Македонија, Србија и Албанија, ова истражување ги анализира реформските приоритети и финансиските механизми на Планот за раст, и како тие можат да создадат нови можности за младите, да ја зајакнат регионалната соработка и да ја поддржат транзицијата кон инклузивна, иновативна и одржлива економија.

Конечно, Plan B(alcan) има за цел да даде придонес во политичките дискусии преку идентификување конкретни препораки за владите, институциите на ЕУ и младинските организации, со цел Планот за раст навистина да им користи на младите, да биде разбирлив за нив и да ја зајакне нивната улога во процесот на интеграција во Европската Унија.

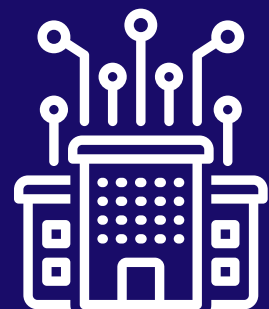
Методологија



За овој проект користевме комбинација од деск анализи, анализа на политики и компаративен преглед за да разбереме како ЕУ Планот за раст за Западен Балкан влијае врз младите. Почнавме со разгледување на клучни официјални документи, како што се Планот за раст за Западен Балкан (2023), Економскиот и инвестициски план (2020), Регулативата за ИПА I III, како и најновите извештаи на Европската комисија за Северна Македонија, Србија и Албанија. Дополнително, ги анализиравме националните младински стратегии, владините реформски агенди и извештаи од меѓународни организации како Eurostat, Светската банка и УНДП. Сето ова ни помогна да создадеме појасна слика за тоа што е направено, што е ветено и каде сè уште постојат потреби за подобрување.

Нашата анализа се фокусира на три главни области за секоја земја: младински реформи во рамки на ЕУ интеграцијата, достапни можности и финансии за младите, и клучните предизвици или празнини што и понатаму постојат. Преку споредба на овие точки, ги идентификуваме заедничките проблеми во регионот – како високата младинска невработеност, одливот на мозоци и слабата политичка партиципација – но и специфичностите во секоја земја поединечно.

Посебно внимание посветивме на тоа како реформите во образованието, вработувањето, дигитализацијата и зелената транзиција реално се поврзуваат со потребите на младите. Ја истражувавме и улогата на програмите на ЕУ и SEPA, бидејќи тие значително го олеснуваат студирањето, работењето и претприемништвото низ Европа за младите од Западен Балкан.



Бидејќи Планот за раст е релативно нов, повеќе се фокусиравме на очекуваните резултати и потенцијалните придобивки отколку на мерливи исходи. Сепак, собраните податоци даваат добра слика за тоа што функционира, што не, и каде младите можат да имаат најголемо влијание. Во завршниот дел од проектот ќе вклучиме заклучок и сет на практични препораки за да придонесеме Планот за раст да стане пофокусиран на младите и поефикасен за регионот на Западен Балкан.

Северна Македонија: ЕУ интеграција и младите во рамките на Планот за раст

Северна Македонија, која е земја-кандидат за членство во ЕУ од 2005 година и формално ги започна пристапните преговори во 2022 година, ги поставува реформите за младите како централно прашање во својата стратегија за интеграција во Унијата.¹

Планот за раст за Западен Балкан ја поврзува финансиската поддршка од ЕУ со конкретни реформи кои директно ги обликуваат перспективите на младите. Во Програмата за економски реформи (ПЕР) 2024–2026 на Северна Македонија, приоритетите вклучуваат модернизација на стручното образование и обука (VET), усогласување на наставните програми со потребите на пазарот на труд и проширување на активните мерки за вработување за полесен влез на младите во формалната економија.² Овие мерки се насочени кон структурната младинска невработеност, која останува над просекот на ЕУ, и имаат цел да го подобрат преминот од образование кон вработување.³ Планот стави значителен акцент и на дигитализацијата, вклучително и целосното воведување на е-влада услуги, дигитализација на системот за даночни обврзници и дигитална трансформација на малите и средни претпријатија.⁴ Овие реформи ги намалуваат административните бариери за младинските претприемачи и ја зголемуваат побарувачката за дигитални вештини кај дипломираните млади. Политиките за зелена транзиција — особено аукциите за обновлива енергија и програмите за енергетска ефикасност — отвораат можности за технички практиканства и зелени работни места.⁵ Реформите во владеењето, како зајакнување на владеењето на правото, транспарентноста и јавната отчетност, индиректно ја зголемуваат довербата на младите во институциите, справувајќи се со долготрајните проблеми поврзани со корупцијата и исклученоста.⁶

Младите во Северна Македонија имаат пристап до фондови и програми на ЕУ, како што се ИПА III, Еразмус+, и регионалните шеми за мобилност. Средствата од ИПА се насочени кон вработување и вештини, додека Еразмус+ обезбедува можности за меѓународно образование и обуки.⁷ Паралелно, финансиските инструменти во рамките на Инвестициската рамка за Западен Балкан (WBIF) и програмите на Европската банка за обнова и развој (ЕБОР) ја поддржуваат развојната политика за МСП, финансирањето стартапи и дигиталната иновација — сектори во кои младите претприемачи се особено активни.⁸ Во април 2025 година, ЕБОР лансираше програма од 417 милиони евра за забрзување на дигиталната трансформација, делумно наменета за стимул на младинските бизниси и обуки.⁹ Северна Македонија беше и првата земја што доби предплаќање преку Реформскиот и инвестициски фонд на Планот за раст, отворајќи можност за рани инвестиции поврзани со младите, особено во областа на вештини и поддршка за стартапи.¹⁰



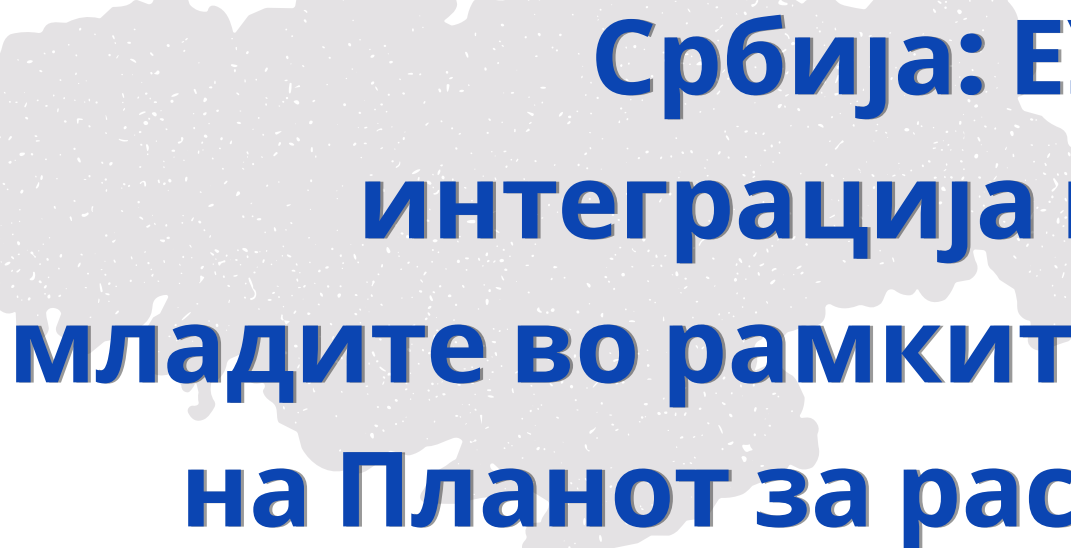
И покрај можностите, значајни предизвици и понатаму постојат. Младинската невработеност и недоволната искористеност на работната сила остануваат високи, а емиграцијата на квалификувани млади („одлив на мозоци“) продолжува да го слабее пазарот на труд.¹¹

Анализите на Eurofound и регионалните студии укажуваат на ниски нивоа на граѓанско и политичко учество, особено меѓу руралните и маргинализираните млади.¹²

Иако Планот за раст нуди инструменти за справување со овие празнини, реалната придобивка зависи од институционалниот капацитет и темпото на спроведување на реформите. Експертите предупредуваат дека придобивките може да останат концентрирани во урбаните центри и кај младите кои веќе поседуваат развиени вештини, оставајќи ги ранливите групи зад себе.¹³ Без цврсто следење на младински индикатори, ризикот од нерамномерна распределба и ограничено влијание останува значителен.

Планот за раст има капацитет да ги подобри образовните, дигиталните и зелените можности за младите во Северна Македонија, поддржан од ЕУ и регионалните финансиски инструменти. Сепак, неговиот успех зависи од кредибилно спроведување реформи, таргетираны мерки за инклузија и посилна јавна отчетност, за да се обезбеди дека придобивките ќе стигнат до сите млади — а не само до оние кои веќе се во поволна позиција за успех.





Србија: ЕУ интеграција и младите во рамките на Планот за раст

На 22 декември 2009 година Република Србија формално поднесе апликација за членство во Европската Унија, а на 1 март 2012 година доби статус на земја-кандидат. Србија влезе во најпредизвикувачката фаза од европските интеграции — пристапните преговори — кои треба да доведат до целосно усогласување со законите, вредностите и системот на ЕУ, откако Европскиот совет на 28 јуни 2013 година одлучи да започнат пристапните разговори.

Европската комисија на 20 јуни 2025 година префрли рата од 51,7 милиони евра во форма на предплаќање на заем во буџетот на Србија. Преку Планот за раст за Западен Балкан, дополнителни 59 милиони евра во предплаќање беа распределени за инфраструктурни проекти во форма на грантови и заеми. На 15 јули 2025 година Европската комисија ја прими втората барана исплата, која ги опфаќаше активностите завршени до крајот на јуни 2025.

To withdraw the entire amount of funds by 2027, Serbia needs to enact 98 reforms in four main areas: the rule of law, human capital, green and digital transition, and business and the private sector. The implementation of the reforms outlined in the Reform Agendas created by programme participants is directly related to payments.

За да го повлече целиот износ на средства до 2027 година, Србија треба да спроведе 98 реформи во четири главни области: владеење на правото, човечки капитал, зелена и дигитална транзиција, како и бизнис-секторот и приватниот сектор. Исплатата на средствата е директно поврзана со реализацијата на реформите дефинирани во Реформските агенди подготвени од учесниците во програмата.

Една од десетте водечки иницијативи на Економскиот и инвестициски план е Гаранцијата за млади. Две под-области се клучни за напредок: пазарот на труд и образованието и вештините. Во првата, Гаранцијата за млади се развива со цел да обезбеди пристап до висококвалитетни можности за вработување, образование и обука, со што младите ќе можат да ја подобрат својата социјална и економска положба и да придонесат кон поинклузивен и поконкурентен пазар на труд. Во втората под-област, Реформската агенда го поддржува дополнителното унапредување на релевантноста, квалитетот и достапноста на образованието, со цел да се намали одливот на мозоци и да се обезбедат соодветни ставови, знаења и вештини потребни за современиот пазар на труд. За да се постигне ова, неопходно е да се одржи и зајакне наставниот капацитет, да се поттикне развој на инфраструктура и да се модернизираат методите за предавање и учење.



Придонесот на Реформската агенда за развојот на човечкиот капитал ќе ги надополни и напорите на Србија за унапредување на родовата еднаквост преку измени на релевантното законодавство и забрана на дискриминација на работното место. Спречувањето дискриминација кон жените, националните малцинства, маргинализираните групи и лицата со попреченост ќе биде темелот на поддршката што ќе им се обезбеди на младите вклучени во Гаранцијата за млади.

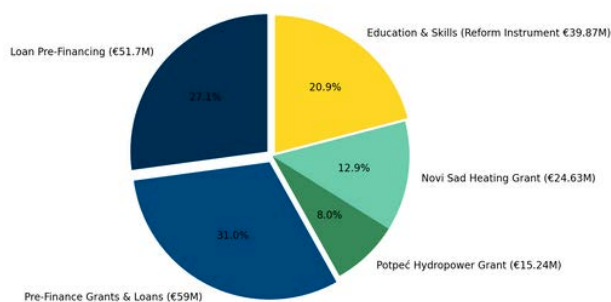
Досега, две инвестициски грантови во вкупна вредност од 39,87 милиони евра се доделени на Република Србија од предплаќањата на Реформскиот и инвестициски инструмент. Првиот е реконструкцијата и новата производствена единица на ХЕ Потпеќ (вкупна вредност 71.596.934 евра, од кои 15,24 милиони евра се грант од ЕУ).

Со проектот ќе се обнови една од најстарите хидроцентрали на ЕПС и ќе се изгради нова производствена единица, со што ќе се обезбеди стабилно и долгорочно производство на енергија. Вториот проект се однесува на Град Нови Сад и интегрирање обновливи извори на

енергија во системот за централно греење (вкупна вредност 113.385.390 евра, од кои 24,63 милиони евра се финансирани како грант). Овој проект е клучен за декарбонизацијата и намалување на зависноста од фосилни горива, а исто така ја поддржува стабилноста на електроенергетската мрежа.

Србија е вклучена и во повеќе програми на ЕУ кои ги унапредуваат институциите и соработката со земјите членки, паралелно зајакнувајќи ги науката, образованието, културата, дигитализацијата и економијата. Преку Horizon Europe, Erasmus+, Creative Europe, Digital Europe и CEF, Србија користи средства и експертиза на ЕУ за промовирање на иновации, вработување, социјална инклузија и развој на инфраструктурата — што ја приближува земјата кон европските стандарди.

EU Funding Allocation for Serbia under the Growth Plan (2025)



Албанија: ЕУ интеграција и младите во рамките на Планот за раст

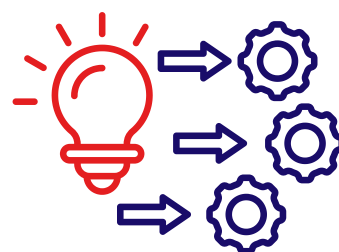
Албанија, која е земја-кандидат за членство во Европската Унија од 2014 година, стабилно напредува во процесот на пристапување и во 2022 година ги отвори формалните преговори, со што иднината на државата уште поблиску се поврзува со реформите водени од ЕУ.¹ Планот за раст на ЕУ за Западен Балкан (2023) ѝ нуди на Албанија јасна патека кон социо-економска конвергенција со Унијата, поврзувајќи го пристапот до делови од Единствениот пазар со финансиска поддршка во замена за мерливи реформи.² Во овој контекст, младите се поставени во центарот на националниот развој, бидејќи реформите во образованието, вештините и вработувањето директно ги обликуваат нивните перспективи.



Преку Реформскиот и инвестициски фонд од 6 милијарди евра за периодот 2024–2027, Албанија може да пристапи до условени грантови и заеми врз основа на напредокот во спроведувањето на својата Реформска агенда 2024–2027, која вклучува 31 мерка во пет политики: владеење на правото, јавна администрација, зелена транзиција, дигитална трансформација и конкурентност на приватниот сектор.³ Овие реформи имаат цел да ја подобрат транспарентноста, да поттикнат иновации и да создадат подобри услови за младинско вработување и претприемништво.

Европската комисија во јули 2024 година одобри почетен пакет од 87,7 милиони евра за Албанија, од кои околу 32 милиони евра ги финансираат првите три инвестициски проекти — дигитализација на електропреносниот систем, реконструкција на хидроцентралата Фиерза и изградба на 400/220 kV преносна линија што ги поврзува Ррашбул и Тирана.⁴ Овие проекти придонесуваат за енергетска сигурност и одржлива инфраструктура, создавајќи технички работни места за млади инженери и техничари.

Можностите за младите дополнително се прошируваат преку ЕУ програми како Erasmus+, Horizon Europe, Creative Europe и Digital Europe, кои овозможуваат студентска мобилност, иновациони мрежи и истражувачка соработка со партнери од ЕУ.⁵ Националната Стратегија за вработување и вештини 2024–2030 ги надолжува овие иницијативи со фокус на интеграцијата на младите на пазарот на труд и стручното образование.⁶

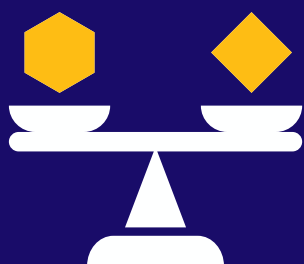


Сепак, предизвиците остануваат значителни: стапката на младинска невработеност во Албанија е околу 20%, а NEET-стапката (млади кои не се во образование, вработување или обука) достигнува околу 25%, што е далеку над просекот на ЕУ.⁷ Постојаната емиграција на квалификувани млади и недоволната усогласеност меѓу образованието и потребите на пазарот на труд создаваат ризик од ограничени ефекти од реформите.⁸

За Планот за раст да го достигне својот целосен потенцијал, Албанија мора да обезбеди реформите не само да бидат законски донесени, туку и ефективно имплементирани со мерлива корист за младите. Ова бара подобра координација меѓу министерствата, транспарентна употреба на средствата од ЕУ и посилно партнерство со младинските организации.⁹ Ако се управува ефективно, Планот може суштински да го трансформира младинскиот сектор во Албанија — поврзувајќи го образованието со вработување, поттикнувајќи иновации и создавајќи мотиви млади Албанци да ја градат својата иднина дома наместо во странство.¹⁰

Споредби

Фокус на 3 споредбени точки:

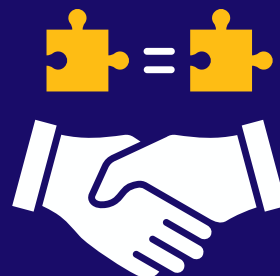


Сличности

- Заеднички предизвици (невработеност, одлив на мозоци, недостиг на вештини).
- Заеднички приоритети (дигитализација, зелена економија, регионална соработка).

Разлики

- Политичка/економска стабилност и динамика на реформите.
- Секторски фокус (на пр., Албанија посилен фокус на мобилност/Еразмус+; Србија на дигитализација; Македонија на реформи во јавната администрација/владеење на правото).



Можности за младите

- Каде има подобри можности за работа, образование или ЕУ мобилност?
- Каде младите се повеќе вклучени во креирање политики или претприемачки иницијативи?

Споредба меѓу Албанија и Северна Македонија



Албанија и Северна Македонија се две земји од Западен Балкан кои напредуваат кон членство во Европската Унија. Двете држави се соочуваат со слични социо-економски предизвици, како што се младинската невработеност, недостигот од релевантни вештини и миграциските притисоци, но секоја го следи својот пат на реформи обликуван од различни политички и институционални околности. Албанија е кандидат за членство од 2014 година и ги отвори пристапните преговори во 2022 година. Во последните години, земјата покажува засилена динамика во спроведувањето на правни и институционални реформи, поддржани од програми за инвестиции финансирани од ЕУ. Северна Македонија е кандидат од 2005 година и, исто така, ги отвори преговорите во 2022 година. Иако државата демонстрира долгорочна посветеност кон реформите, политичките и идентитетските спорови повремено го забавуваа напредокот.



Двете земји се соочуваат со висока младинска невработеност, висок процент на NEET-млади и силни миграциски трендови. Албанија бележи околу 20% младинска невработеност и инвестира во јакнење на образовни и вработувачки програми. Северна Македонија, исто така, се соочува со значајни стапки на невработеност и развива реформи за подобрување на средното стручно образование, олеснување на транзицијата од образование кон пазар на труд и активни мерки за вработување на младите. Емиграцијата на квалификувани млади останува сериозен предизвик и за двете држави.

Албанија го става фокусот на модернизација на инфраструктурата, енергетска стабилност и дигитализација на јавните услуги. Клучни инвестиции се обновата на хидроцентралите, зајакнување на електро-преносната мрежа и дигитални реформи. Северна Македонија се фокусира на реформи во јавната администрација, дигитална трансформација и конкурентност на МСП, вклучително и проширување на е-услугите и програми за иновации. Двете земји учествуваат во европски програми, но на различно ниво. Северна Македонија е целосно асоцирана во Erasmus+, додека Албанија учествува преку ограничени партнерни механизми. И двете држави учествуваат и во регионални иницијативи за развој на вештини, претприемништво и мобилност. Сепак, младинското учество во креирањето политики останува ограничено.

Албанија и Северна Македонија имаат заедничка европска перспектива и се соочуваат со споредливи младински предизвици. Албанија забрзано работи на инфраструктурни и дигитални реформи, додека Северна Македонија приоритет дава на модернизација на институциите и подобрување на управувањето. Напредокот во поврзувањето на образованието со пазарот на труд, зголемување на младинското учество во креирањето политики и доследната имплементација на реформите ќе бидат клучни за максимизирање на младинскиот потенцијал и зајакнување на европскиот пат на двете земји.

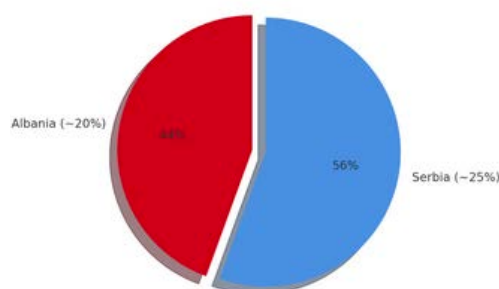
Споредба меѓу Албанија и Србија



Албанија и Србија се две клучни земји на Западен Балкан со различна политичка динамика, но со заедничка долгорочна цел – членство во Европската Унија. Двете се соочуваат со заеднички структурни предизвици, вклучувајќи невработеност кај младите, емиграција и потреба од подобро владеење. Сепак, тие следат различни реформски траектории обликувани од политичката ориентација, економската структура и односите со ЕУ. Албанија стана земја-кандидат во 2014 година и ги отвори пристапните преговори во 2022 година. Таа покажа силна политичка посветеност кон реформите насочени кон ЕУ, особено во владеењето, енергетиката и дигиталната администрација. Србија го доби статусот кандидат во 2012 година и ги отвори преговорите во 2014 година. Иако Србија технички напредуваше во поглавјата, нејзиниот напредок забави поради геополитичко балансирање, загрижености за владеењето на правото и очекувањата на ЕУ во врска со усогласувањето на надворешната политика.

Двете земји се соочуваат со упорна невработеност кај младите, високи NEET стапки (млади кои не се во образование, вработување или обука) и значителна емиграција. Албанија бележи невработеност кај младите од околу 20% и продолжува да го проширува стручното образование и иницијативите за вработување. Србија се соочува со стапки на невработеност кај младите над 25%, но ја воведе Гаранцијата за млади како дел од реформите на пазарот на трудот за поддршка на вработувањето, обуката и образовните патеки. Двете земји продолжуваат да се борат со задржување на млади и квалификувани професионалци.

Youth Unemployment Comparison — Albania vs Serbia



Албанија дава приоритет на одржливиот развој на енергетиката, модернизацијата на инфраструктурата и дигиталните јавни услуги. Главните реформи вклучуваат рехабилитација на хидроцентрали, унапредување на преносната мрежа и проширување на е-управата. Србија се фокусира на индустриски развој, зелена и дигитална транзиција и зајакнување на ефикасноста на јавниот сектор. Таа има корист од поголема индустриска база, особено во производството, ИТ-секторот и логистиката, додека истовремено продолжува со реформите во државните претпријатија и енергетските системи. Србија целосно учествува во Erasmus+ како асоцирана земја, овозможувајќи широка мобилност на студенти и млади низ Европа. Албанија учествува во Erasmus+ на поограничен начин како партнер земја, со можности за мобилност и градење капацитети главно во високото образование. Двете земји се вклучени и во регионални рамки за соработка кои поддржуваат размена на млади, иновации и претприемништво. Сепак, политичкото учество на младите и граѓанската ангажираност остануваат ограничени во двата случаи.

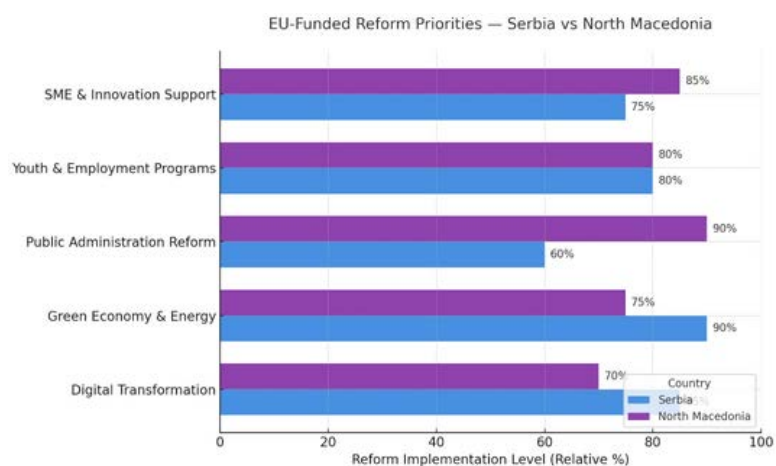
Албанија и Србија се соочуваат со слични демографски и социо-економски притисоци, но се разликуваат во динамиката на пристапување во ЕУ и политичката ориентација. Албанија неодамна ги забрза реформите поврзани со условеноста на ЕУ, особено во дигиталното владеење и модернизацијата на енергетиката. Србија има поразвиени институционални капацитети и посилна индустриска база, но нејзината траекторија кон ЕУ е под влијание на пошироки геополитички и правни фактори. За двете земји, доследната имплементација на реформите, посилни мерки за оснажување на младите и подобрен премин од образование кон вработување се клучни за поддршка на младите и напредок кон европските интеграции.

Споредба меѓу Северна Македонија и Србија



Србија и Северна Македонија, двете земји кандидатки за членство во ЕУ, се соочуваат со слични предизвици поврзани со младите, како што се високата невработеност, владеењето на правото и недостигот на работни вештини. Нивниот процес на интеграција во ЕУ се насочува кон решавање на овие проблеми, со фокус на можности за вработување, образование и претприемништво преку програми финансирани од ЕУ. Северна Македонија е кандидат уште од 2005 година; формалните преговори за пристапување започнаа во 2022 година. Пристапниот процес на земјата воспоставува директна врска помеѓу институционалниот и управувачкиот напредок и реформите за младите. Србија, кандидат од 2012 година, започна формални преговори за пристапување во 2013 година. Интеграцијата на Србија става силен акцент на организирани промени во бизнис-развојот, човечкиот капитал, зелената и дигиталната трансформација и владеењето на правото. Двете земји се потпираат на финансиска поддршка од ЕУ за овие реформи преку Планот за раст, ИПА III и други иницијативи.

Двете земји користат средства од ЕУ (План за раст, ИПА III, Еразмус+, WBIF, ЕБОР, Horizon Europe) за поддршка на реформи фокусирани на младите, претприемништво и мобилност. Модернизацијата на стручното образование, усогласувањето на наставните програми со потребите на пазарот на труд и развојот на активни мерки за вработување се главните цели на иницијативите на Северна Македонија. Покрај реформите за подобрување на квалитетот, релевантноста и инклузивноста во образованието, особено за жените и малцинствата, Србија ја спроведува Гаранцијата за млади, која нуди можности за вработување, обука и образование. Целта на двете земји е да го затворат јазот на вештини во зелените и дигиталните индустрии.



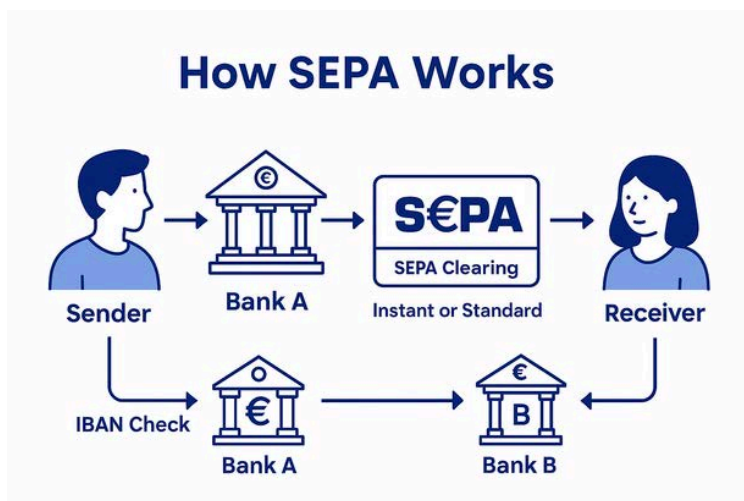
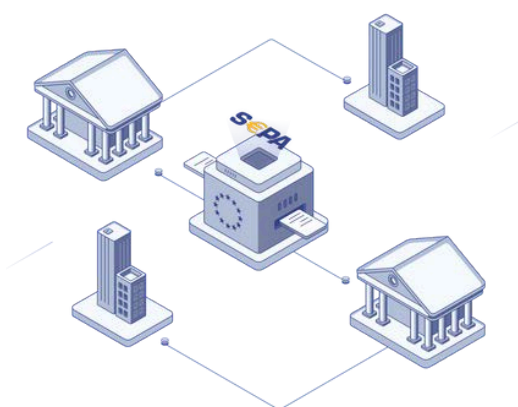
И за двете влади, дигитализацијата и зелената економија се врвни приоритети. Додека Северна Македонија се фокусира на е-влада, дигитално унапредување на малите и средни претпријатија, обновливи извори на енергија и зелени практични обуки, Србија дава приоритет на инфраструктурни проекти, дигитална трансформација и

интеграција на обновлива енергија. Србија акцентира структурирана имплементација на проекти и реформи во деловниот сектор, заедно со мерки за социјална инклузија, додека Северна Македонија повеќе се фокусира на реформи во јавната администрација, како транспарентност и заштита на фундаменталните права.

Моментално, Србија нуди поорганизирани и поинклузивни можности за вработување, образование и креирање политики, поддржани од пообемна имплементација на реформите, иако двете земји се соочуваат со слични предизвици и приоритети поврзани со младите. Северна Македонија нуди таргетирани можности, особено во дигиталниот и зелениот сектор; сепак, правичниот пристап зависи од институционалниот капацитет и успешната реализација на реформите.

Значењето на SEPA

SEPA, Единствениот евро платен простор (Single Euro Payments Area), овозможува трансфери во евра низ Европа да функционираат исто како локални плаќања. Таа го поедноставува трансграничното плаќање преку користење на истите стандарди за сите – главно IBAN (Меѓународен број на сметка) и понекогаш BIC (банкарски код). Овој унифициран систем гарантира побрзи, поевтини, појасни (со оглед на трошоците) и понадежни плаќања во сите земји учеснички. Без разлика дали студирате, работите или патувате во странство, SEPA им овозможува на младите лесно да испраќаат и примаат пари низ ЕУ и пошироко, создавајќи вистински единствен пазар за плаќања.



Пред SEPA да стане целосно оперативна, банките и корисниците често користат SEPA симулатор за да вежбаат како функционира системот. Симулаторот е безбедна дигитална околина каде корисниците можат да испраќаат „тест-плаќања“ за проверка на IBAN, формати на датотеки (ISO 20022) и можни грешки – без пренос на реални пари. Овој процес им помага на банките и поединците да ја разберат механиката на SEPA, ги намалува ризиците и гарантира дека реалните плаќања ќе се обработуваат правилно и ефикасно кога системот ќе биде активен.

За млади како студенти, фриленсери и идни претприемачи, SEPA нуди реални можности за подеднакво учество во европската економија. Студентите кои студираат во странство можат да плаќаат кирија или школарини во друга SEPA земја со едноставен трансфер во евра, додека нивните семејства можат веднаш да им префрлат пари со минимални трошоци. Фриленсерите и малите бизниси можат да фактурираат клиенти од ЕУ и да бидат брзо платени користејќи го својот IBAN, без високите трошоци и задоцнувањата што порано постоеја кај меѓународните плаќања. SEPA Direct Debit им овозможува и лесно управување со претплати или редовни плаќања. Со SEPA Instant, парите се префрлаат за неколку секунди, што е практично за секојдневни потреби како делење на сметки, покривање на итни случаи или управување со готовина за мали проекти.

Финансиската инклузија е во центарот на мисијата на SEPA и е особено важна за младите кои влегуваат на европскиот единствен пазар. Достапноста на основна банкарска сметка со IBAN отвора бројни можности – им овозможува на младите да примаат плаќања, да плаќаат за услуги и да се движат помеѓу земји без финансиски бариери.



Овој систем ја поддржува мобилноста на студенти, интерни и млади професионалци, со што школарините, стипендиите и платите функционираат како локални трансфери.



Ги овластува фриленсерите и младите претприемачи да достигнат клиенти низ Европа со фер, транспарентни и безбедни опции за плаќање. Над сè, обезбедува правичност, доверба и еднакво учество, помагајќи им на младите Европејци да градат кариера, студии и проекти во поврзан и инклузивен финансиски простор.

Препораки

Recommendations to Enhance Youth Impact from the EU Growth Plan in the Western Balkans:

Засилување на патот од образование до вработување

Владите треба да ги усогласат наставните програми со потребите на пазарот на труд, особено во дигитални, зелени и технички сектори, додека треба да се прошири стручното образование и програмите за практична обука. Програмите треба исто така да ги развиваат меки вештини, претприемништво и граѓанска ангажираност, подготвувајќи ги младите не само за вработување, туку и за активно учество во општеството и донесување на политики.

Зголемување на пристапот до финансирање и можности за младите

ЕУ програми како Erasmus+, Horizon Europe и регионални иницијативи за мобилност треба широко да се промовираат, особено меѓу младите од рурални и маргинализирани области. Целни финансиски инструменти, вклучувајќи старт-финансирање, микрокредити и ваучери за иновации, можат да ги поддржат иницијативите и стартапите на младите, поттикнувајќи иновации и претприемништво локално. Дополнително, треба да се создаде програма или платформа за информирање на младите за важни можности или законски промени, не само за транспарентност, туку и за мотивирање и активирање на младите.

Зголемување на граѓанското и политичкото учество на младите

Владите треба да ги креираат и почитуваат веќе постоечките платформи како младински совети, советодавни тела и дигитални алатки за ангажирање, со цел да ги вклучат младите во следење и евалуација на реформите. Институционалните капацитети и транспарентноста треба да се зајакнат, а треба да се користат индикатори специфични за младите за да се осигура дека фондовите поддржани од ЕУ ја користат користа за сите млади, вклучително и за оние во недоволно опслужени области.

Справување со „одлив на мозоци“

Инcentиви како стипендии поврзани со локално вработување, субвенционирани стартап инкубатори и менторски програми можат да ги охрабрат квалификуваните млади да останат и да придонесат локално. Регионалните иницијативи за соработка треба да се проширот за да се овозможи трансгранична соработка, овозможувајќи на младите да стекнат искуство додека остануваат поврзани со своите земји.

Промоција на финансиска инклузија и практични вештини

Алатки како SEPA треба да се искористат за полесно трансгранично плаќање, интернирање и претприемништво. Владите и младинските организации треба да обезбедат обука за млади фриленсери и претприемачи за да се снајдат ефективно на европскиот единствен пазар. НВО и младински организации треба да бидат партнери во дизајнирање програми, имплементирање иницијативи и застапување за потребите на младите, со цел Планот за раст да обезбеди опипливи можности и овластување за следната генерација во Западниот Балкан.

Библиографија

Северна Македонија: ЕУ интеграција и младите под Планот за раст – Библиографија

- Европска комисија. 2023. „План за раст за Западен Балкан.“ Брисел: Европска комисија. https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/growth-plan-western-balkans_en.
- Влада на Република Северна Македонија. 2023. Програма за економски реформи 2024–2026. Скопје: Министерство за финансии. <https://portal.mdt.gov.mk/post-body-files/programa-na-ekonomski-reformii-file-d31g.pdf>.
- Влада на Република Северна Македонија. 2023. Нацрт Поглавје 5 од ERP 2024–2026 (англиска верзија). Скопје: Министерство за финансии. <https://arhiva.finance.gov.mk/wp-content/uploads/2023/12/Draft-Chapter-5-ERP-2024-2026-EN.pdf>.
- Европска комисија. 2023. „Прашања и одговори: План за раст за Западен Балкан.“ Прес служба на Европската комисија, 8 ноември 2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_5605.
- Balkan Green Energy News. 2024. „ЕУ ги одобрува реформските агенди на Западен Балкан, вклучително и аукциските распореди за обновливи извори на енергија.“ Balkan Green Energy News, 11 јули 2024. <https://balkangreenenergynews.com/eu-approves-western-balkans-reform-agendas-including-auction-schedules-for-renewables/>.
- Atlantic Council. 2025. План на Европската Унија за раст на Западен Балкан. Вашингтон, DC: Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2025/05/Zeneli-et-al-Growth-Plan-for-the-Western-Balkans-H.pdf>.
- Европска комисија. 2024. Информативен лист: План за раст за Западен Балкан. Брисел: Европска комисија. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/75354ed6-6f5a-426e-9f29-f1c77ce8ce18_en?filename=factsheet_GP_February2024.pdf.
- Western Balkan Investment Framework (WBIF). 2023. „За WBIF.“ Брисел: WBIF Secretariat. <https://www.wbif.eu/>.
- Reuters. 2025. „EBRD започнува програма од 47 милиони евра за поддршка на дигиталната трансформација на Западен Балкан.“ Reuters, 10 април 2025. <https://www.reuters.com/markets/europe/ebrd-launches-417-million-programme-help-western-balkans-go-digital-2025-04-10/>.
- European External Action Service (EEAS). 2024. „Северна Македонија е првата земја што добива претфинансирање под Планот за раст.“ EEAS – Делегација во Северна Македонија, јули 2024. https://www.eeas.europa.eu/delegations/north-macedonia/north-macedonia-first-country-receive-pre-financing-under-growth-plan_en?s=229.
- European Western Balkans. 2025. „Една година по усвојувањето на Планот за раст за Западен Балкан: Каде се наоѓаме?“ European Western Balkans, 25 март 2025. <https://europeanwesternbalkans.com/2025/03/28/one-year-after-the-adoption-of-the-growth-plan-for-the-western-balkans-where-do-we-stand/>.
- Eurofound. 2024. Младите во Западен Балкан. Даблин: Eurofound.
- Eurofund. 2024. Young People in the Western Balkans. Даблин: Eurofund. <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2020/young-people-in-the-western-balkans>.
- Atlantic Council. 2025. *The European Union Growth Plan for the Western Balkans*.

Србија: ЕУ интеграција и младите во рамки на Планот за раст – Библиографија

- **Ministry of European Integration. 2024. Reform Agenda of the Republic of Serbia 2024–2027: Instrument for Reform and Growth for the Western Balkans.** Белград: Ministry of European Integration.
https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/reformska_agenda_rs_2024_2027.pdf.
- **Ministry of European Integration. (2024). Reform Agenda of the Republic of Serbia 2024–2027: Instrument for Reform and Growth for the Western Balkans.**
https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/reformska_agenda_rs_2024_2027.pdf
- **Ministry of European Integration. EU Growth Plan for the Western Balkans.**
<https://www.mei.gov.rs/srl/informacije/eu-plan-rasta-za-zapadni-balkan/>
- **Government of the Republic of Serbia. EU Growth Plan for the Western Balkans.**
<https://www.srbija.gov.rs/specijal/871696>.
- **Ministry of European Integration. Communication Plan for the Reform Agenda of the Republic of Serbia and the Growth Plan for the Western Balkans.** Белград.
https://www.mei.gov.rs/upload/documents/plan_rasta_reformska_agenda/plan_komunikacija_pr_2025.pdf

Albania: EU Integration and Youth under the Growth Plan Bibliography

- **European Commission. 2023. Growth Plan for the Western Balkans.** Брисел: European Commission.
https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/growth-plan-western-balkans_en
- **European Commission. 2024. Factsheet: Growth Plan for the Western Balkans.** Брисел: European Commission.
https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/75354ed6-6f5a-426e-9f29-f1c77ce8ce18_en
- **European Policy Institute (EPI). 2024. Albania’s Reform Agenda Explained.** Скопје: EPI.
<https://epi.org.mk/en/post/30356>
- **RTSH. 2024. ЕУ го одобрува пакетот за Планот за раст за Албанија.** Тирана: RTSH.
<https://rtsh.al/rti/en/eu-approves-e87-7m-growth-plan-package-albania>
- **Support4Partnership. 2024. EU Growth Plan: Albania Benefits from €32 Million with the First 3 Projects.** <https://support4partnership.org/en/news/eu-growth-plan-albania>
- **Government of Albania. 2024. Employment and Skills Strategy 2024–2030.** Тирана: Ministry of Finance and Economy.
- **World Bank. 2024. Албанската економија останува силна и е проектирана да забрза во 2025 година.** <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/10/17/albania-s-economic-growth>
- **IMF. 2025. Albania: 2025 Article IV Consultation.** Вашингтон, DC: International Monetary Fund.
<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2025/01/01>
- **EBRD. 2024. Country Diagnostic: Albania.** Лондон: European Bank for Reconstruction and Development. <https://www.ebrd.com>
- **European Western Balkans. 2025. Една година по усвојувањето на Планот за раст за Западен Балкан: Каде се наоѓаме?** <https://europeanwesternbalkans.com/2025/03/28/one-year-after-the-adoption-of-the-growth-plan-for-the-western-balkans-where-do-we-stand/>

Референци SEPA

- **European Payments Council (EPC) — За SEPA и правилата на шемите:**
<https://www.europeanpaymentscouncil.eu/>
- **EPC — SEPA Instant Credit Transfer (SCT Inst) Scheme:**
<https://www.europeanpaymentscouncil.eu/what-we-do/sepa-instant-credit-transfer>
- **European Commission — Payment Accounts Directive (право на основна сметка за плаќање):**
https://finance.ec.europa.eu/consumers-and-investors/consumer-finance-and-payments/payment-accounts_en
- **European Central Bank — Единствено платежно подрачје за евро (SEPA):**
<https://www.ecb.europa.eu/paym/integration/retail/sepa/html/index.en.html>
- **EUR-Lex — Регулатива (ЕУ) 2024/886 за инстант-кредитни трансфери во евро:** <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/886/oj>
- **Your Europe — Отворање основна банкарска сметка во рамки на ЕУ:**
https://europa.eu/youreurope/citizens/consumers/financial-products-and-services/bank-account/index_en.htm

